

Obsah

1. ENVIRONMENTÁLNA POLITIKA PODNIKOV	2
1.1 PRIAME NÁSTROJE.....	4
1.2 NEPRIAME NÁSTROJE	5
1.3 DOBROVOLENÉ PRÍSTUPY K OCHRANE ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA.....	11
1.3.1 Východiská pri tvorbe stratégie ochrany životného prostredia podniku	11
1.3.2 Environmentálne systémy riadenia podniku	13

www.euroekonom.sk

1. Environmentálna politika podnikov

Environmentálnu politiku podnikov určuje okrem vedenia konkrétneho podniku najmä aj štátna environmentálna politika využívaním svojich nástrojov.

Štátna environmentálna politika predstavuje cieľavedomú a systematickú činnosť štátu v oblasti životného prostredia. Je tvorená stanovenými prioritami, dlhodobými, strednodobými a krátkodobými cieľmi štátu v tejto oblasti. Pre úspešné dosiahnutie týchto cieľov je nutné stanoviť a dodržiavať zásady environmentálnej politiky a presné časové limity plnenia vytýčených cieľov. Taktiež je potrebné určiť zodpovednostné vzťahy pri plnení úloh, metódy, prostredníctvom ktorých sa budú stanovené ciele dosahovať, kontrolné mechanizmy, ktoré preveria úspešnosť plnenia a potrebné nápravné opatrenia pri prípadných nezhodách s plánovaným stavom. Pri určovaní tejto politiky musí štát zohľadňovať aj požiadavky vyplývajúce z medzinárodných dohôd ku ktorým sa zaviazal, prípadne, ktoré vyplývajú z jeho členstva v medzinárodných spoločenstvách.

Aby bola štátna environmentálna politika úspešná stanovuje sa jej celková stratégia, ktorá vychádza z analýzy stavu životného prostredia krajiny a jeho zložiek a vyhodnotenia celkovej východiskovej situácie v tejto oblasti. Určuje priority štátnej environmentálnej politiky a formuluje jej krátkodobé, strednodobé a dlhodobé ciele. Realizácia environmentálnej stratégie dosiahnutím vytýčených cieľov vytvára predpoklady priblíženie sa krajiny k svetovým štandardom životného prostredia. Aby bola úspešná je dôležitá jej konkretizácia do jednotlivých odvetví, rezortov a regiónov.

Dlhodobé ciele vedú k zásadným pozitívnym zmenám v celom životnom prostredí a k dosiahnutiu trvalo udržateľného rozvoja. Stanovujú sa na obdobie 15 – 50 rokov prípadne aj viac v oblastiach, ktoré si to vyžadujú.

Strednodobé ciele sú zamerané na spomalenie degradačných procesov, zastavenie nepriaznivých dopadov znečisteného a poškodeného životného prostredia, na vek a zdravie ľudí a na odvrátenie činností, ktoré by zvýšili zaťaženosť životného prostredia oproti súčasnému stavu. Konkrétne sa jedná hlavne o dotvorenie a uplatnenie účinných systémov a opatrení, priamych a nepriamych nástrojov štátu. Stanovujú sa na obdobie 3 – 15 rokov.

Krátkodobé ciele predstavujú vytvorenie a zavedenie systémov a opatrení a taktiež riešenie problémov, ktoré vzhľadom na ich kritický stav nemožno odkladať na neskoršie obdobie. Pri týchto problémoch je dôležité okrem odstránenia priamych negatívnych účinkov aj odstránenie dôsledkov nežiadúcich zásahov do životného prostredia v minulosti.

Základným predpokladom fungovania environmentálnej politiky štátu je vybudovanie účinnej právnej úpravy činností, procesov a nástrojov na ovplyvňovanie správania sa podnikov.

Právo životného prostredia ako súbor platných právnych noriem, obsiahnutých v normatívnych právnych aktoch, predstavuje všeobecne záväzné pravidlá správania ľudí v rámci starostlivosti o životné prostredie.

Normatívne právne akty sú prameňmi práva životného prostredia, ak obsahujú aspoň jednu právnu normu vyjadrujúcu všeobecne záväzné pravidlo správania subjektov v rámci starostlivosti o životné prostredie.

Medzi pramene práva životného prostredia patrí:

- Ústava Slovenskej republiky
- ústavné a ostatné zákony Národnej rady SR
- nariadenia vlády SR
- vyhlášky ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy SR
- výnosy ministerstiev a ostatných ústredných orgánov štátnej správy SR
- všeobecne záväzné vyhlášky územných orgánov štátnej správy
- všeobecne záväzné nariadenia obcí

Predmetom právnej regulácie v rámci starostlivosti o životné prostredie je v súčasnosti predovšetkým:

- stanovenie všeobecne záväzných pravidiel správania fyzických a právnických osôb v rámci ochrany a tvorby životného prostredia a racionálneho využívania prírodných zdrojov
- formulovanie základných právnych zásad a princípov starostlivosti o životné prostredie a základných právnych pojmov
- uplatňovanie právnej zodpovednosti za porušenie povinností v oblasti starostlivosti o životné prostredie a problematika nápravy ekologickej ujmy
- vymedzenie kompetencie verejno-mocenských subjektov pri realizácii ich úloh na úseku starostlivosti o životné prostredie.
- reglementácia jednotlivých foriem a metód činnosti zákonov stanovených subjektov, ktoré zabezpečujú realizáciu úloh na úseku starostlivosti o životné prostredie
- úprava koordinácie verejnosprávnych aktivít pri starostlivosti o životné prostredie
- úprava ekonomických nástrojov a financovania starostlivosti o životné prostredie
- úprava riešenia stretu verejných záujmov a stretu verejného a súkromného záujmu v rámci starostlivosti o životné prostredie

Pri uplatňovaní legislatívnych opatrení je dôležité dodržiavať zásadu, podľa ktorej nesmú byť nižšie právne nariadenia v rozpore s vyššími právnymi nariadeniami.

Účinná environmentálna politika štátu predpokladá využívanie nástrojov, ktorými môže ovplyvňovať činnosť a predovšetkým environmentálne správanie podnikov.

Tie môžeme najjednoduchšie členiť na:

- normatívne (priame)
- ekonomické (nepriame)
- voľné

Okrem tohto jednoduchého členenia sa môžu nástroje environmentálnej politiky podľa účelu deliť na:

1. Stanovenie prípustných vplyvov na životné prostredie. Sem zaraďujeme napr. :
 - stanovenie povoleného vplyvu na životné prostredie ako záväznú všeobecne platnú právnu normu, ktorých nedodržanie je potom príslušne sankcionované
 - povolený vplyv na stav a kvalitu životného prostredia je danému subjektu stanovený individuálne a direktívne
2. Nástroje typu internalizácie externe spôsobených škôd zo znehodnocovania životného prostredia. Sem patria napr.:
 - platby za znečisťovanie životného prostredia
 - pokuty za neplnenie stanovených povinností v oblasti starostlivosti o životné prostredie
 - náhrady škôd zo znehodnocovania životného prostredia
3. Príspevky k nákladom na zamedzenie znehodnocovania životného prostredia. Sem zaraďujeme napr.:
 - investičné dotácie a subvencie na akcie starostlivosti o životné prostredie
 - výhodnejšie daňové podmienky v prípade realizovania opatrení starostlivosti o životné prostredie
 - výhodné úvery na akcie starostlivosti o životné prostredie, poskytnutie záruk na tieto úvery a pod.
4. Direktívne stanovenie realizácie konkrétnych opatrení starostlivosti o životné prostredie.
5. Dobrovoľné individuálne dohody medzi zainteresovanými stranami.
6. Zlúčenie ovplyvňujúceho a ovplyvňovaného subjektu .
7. Uplatňovanie vlastníckych práv na emisie, predaj emisných certifikátov.
8. Zhodnocovanie súčasných, plánovaných činností a vyrovnanie sa so starými záťažami.

1.1 Priame nástroje

Charakterizujú sa ako inštitucionálne opatrenia, ktoré sledujú priamo ovplyvňovanie environmentálneho správania ekonomických subjektov. Boli koncipované ako jedny z prvých nástrojov environmentálnej politiky vôbec.

V súčasnosti tieto nástroje nadobúdajú pri ich používaní rôzne formy:

- príkazy
- zákazy
- obmedzenia prípustného množstva obmedzenia
- zákaz určitých výrob

Príkazy sa ovíjajú od stavu techniky a sú zamerané najmä na výrobnotechnickú oblasť. Prikazujú podnikom využívať takú techniku, ktorá nezaostáva za dosiahnutým stupňom technického rozvoja.

Príkazom s najvyššou ekologickou účinnosťou je obmedzenie množstva škodlivých látok. Môže sa však uplatňovať len v prípade ak existujú technické podmienky na zabezpečenie takéhoto stavu.

V prípade ak dochádza k vysokej koncentrácii škodlivín sa uplatňuje zníženie objemu výroby, obmedzenie dopravy a pod. Takéto limitovanie sa využíva v období keď je účelné, zdroje znečisťovania časovo a priestorovo obmedziť.

Zákazy sa používajú najmä v rekreačných a kúpeľných centrách, v chránených krajinných oblastiach, chránených vodohospodárskych oblastiach, v oblastiach s vysokou koncentraciou škodlivín a pod. Vzťahujú sa najmä na zákazy umiestnenia priemyselných, ekonomických aktivít a dopravy.

Uplatňovanie priamych nástrojov má vplyv na zmenu nákladov reprodukčného procesu, pričom kvantifikácia ich dopadov na ekonomiku je značne problematická. Rizikom týchto nástrojov je, že sa v dôsledku nepresnosti odhadu ich nákladovosti a ich prísnosti môže prevýšiť tzv. prach únosnosti finančného zaťaženia hospodárskej sféry. V takomto prípade sa tieto nástroje stanú neúčinné, je ťažké ich dodržiavať a vznikajú hospodárske a spoločenské škody. Ďalším nedostatkom ich uplatňovania je, že pri ňom dochádza k neefektívnosti pri vynakladaní nákladov súvisiacich s ochranou životného prostredia. Príkaz ani zákaz ako všeobecne platný predpis nemá totiž za následok minimalizáciu národohospodárskych nákladov. Je to dané tým, že rôzni znečisťovatelia vynakladajú na ochranu životného prostredia pred znečisťovaním rôzne individuálne náklady. V dôsledku toho sa dosahuje rôzna miera efektívnosti vynaložených nákladov, čo sa z národohospodárskeho hľadiska hodnotí ako negatívny jav. Z uvedeného vyplýva, že pri uplatňovaní takýchto priamych nástrojov nie je zabezpečená minimalizácia národohospodárskych nákladov.

Prednosťou uplatňovania príkazov, zákazov, a obmedzení je, že umožňujú v pomerne krátkom čase v dôsledku priameho nasadenia účinných sankcií dosiahnuť zlepšenie kvality životného prostredia. Ich ďalšou výhodou je, že sú pomerne jednoducho aplikovateľné a ich dodržiavanie možno ľahko kontrolovať.

Na základe popísaných predností a nedostatkov priamych nástrojov environmentálnej politiky možno polemizovať o ich uplatňovaní. Ich používanie je opodstatnené v prípadoch keď ekologické požiadavky vyžadujú osobitný prístup k určeniu limitov znečistenia a nie je možné inou formou zabezpečiť ich splnenie. Takéto situácie nastávajú pri veľkých výkyvoch asimilačnej kapacity médií životného prostredia, napr. v prípade inverzie, znečistenia hladiny vody vo vodných tokoch, úniku nebezpečných látok a pod. a v prípade potreby rýchlo reagovať na meniace sa podmienky.

1.2 Nepriame nástroje

Zaradujú sa sem ekonomické nástroje, ktorými pôsobí štát na podniky za účelom ochrany životného prostredia. Majú rôznu podobu v závislosti od typu ekonomiky daného štátu.

Dôležitosť ich uplatňovania vyplýva z existencie negatívnych externalít a z potreby finančných zdrojov vynakladaných na odstránenie škôd na životnom prostredí.

Podľa účelu jednotlivých opatrení sa ekonomické nástroje rozdeľujú:¹

1. Ekonomické nástroje limitujúce čerpanie prírodných zdrojov a postihujúce narušenie prostredia – platby, poplatky, pokuty, ekologické dane a clá.
2. Ekonomické nástroje podporujúce činnosť smerujúcu ku zlepšovaniu kvality životného prostredia – granty, dotácie, subvencie, zvýhodnené úvery a pôžičky, úhrada úrokových nákladov, úverové záruky, daňové a odvodové zľavy, dovozné a vývozné povolenia a colné zľavy.

Pri zostavovaní ekologickej stratégie a používaní ekonomických nástrojov treba vychádzať z toho, že užívateľ životného prostredia musí zaplatiť za to, že určité časti životného prostredia používa ako vstupy pre svoju činnosť (suroviny, voda, ...) alebo musí využiť určité služby, ktoré sú s užívaním životného prostredia spojené (likvidácia odpadov, ...). Taktiež musia byť do úvahy brané náklady spojené s minulosťou podnikov, vyrovnanie sa so starými záťažami (potreba sanácií). Ďalej užívateľ platí za to, že do určitej spoločnosťou tolerovanej miery životné prostredie znehodnocuje a že sa niekedy dopúšťa spoločnosťou netolerovaných aktov voči životnému prostrediu napr. prekračuje prípustné miery znečistenia, nevyžiada si potrebné povolenie orgánov štátnej správy k užívaniu životného prostredia, nesplní uložené opatrenia, alebo porušuje ochranu životného prostredia inak.

Platby

Platby sú ceny, ktoré platí užívateľ za produkty a služby. Pôsobenie tohto nástroja predpokladá, že pri zvyšovaní ceny sa znižuje dopyt. V našom prípade to znamená, že pri zvyšovaní cien prírodných zdrojov sa obmedzí spotreba daného zdroja. Medzi tieto nástroje zaraďujeme hlavne:

- cena vody
- cena pozemkov
- cena nerastných surovín
- ceny za spaľovanie alebo iný spôsob likvidácie odpadov
- ceny účtované prevádzkovateľom skládok odpadu ich zákazníkom
- ceny za užívanie vodných zdrojov pre energetické a plavebné účely
- iné platby tohto charakteru

Pôsobenie tohto nástroja nie je vždy úplne zhodné s očakávaniami. Preto je dôležité rátať s určitým rizikom. Toto riziko spočíva v tom, že existuje určitá hranica minimálnej potrebnosti. Ak narazíme na túto hranicu ďalšie zvyšovanie cien zdrojov nepovedie k obmedzeniu dopytu, ale bude len zaťažovať užívateľa alebo konečného spotrebiteľa, nakoľko určité množstvo bude výrobca potrebovať na zabezpečenie svojej existencie. U cien služieb spočívajú problémy tohto nástroja v tom, že väčšinou existuje variantnosť výberu alebo možnosť rozhodnúť sa aký druh služby vzhľadom

¹ Základy ekonomiky životného prostredia, Kolektív autorov, VŠE v Prahe

na ceny používať. Výška ceny môže platiťov týchto služieb preorientovať na výber ekologicky škodlivejšej varianty, prípadne sa môže rozhodnúť, že služby využívať nebude a pokúsi sa odpadu zbaviť nezákonným ekologicky závadným spôsobom. Výška týchto platieb môže byť určovaná trhom ale pokiaľ by takto stanovené ceny viedli k ekologicky závadnému správaniu užívateľov musí štát využiť svoje možnosti ovplyvniť ich výšku. Je taktiež možné kombinovať trhovú tvorbu cien administratívnymi príkazmi.

Poplatky

Poplatky predstavuje to, čo spoločnosť vyžaduje od užívateľov životného prostredia za to, že im umožní do určitého limitu využívať a znečisťovať životné prostredie.

K základným poplatkom patria:

- poplatky za znečisťovanie ovzdušia
- poplatky za uloženie odpadu
- poplatky za nakladanie s látkami a výrobkami poškodzujúce ozónovú vrstvu zeme
- poplatky za odber a znečisťovanie vôd - odplaty
- poplatky za odber pôdy, nerastných surovín,... - úhrady

Môžu mať jednorázový alebo priebežný charakter. Príkladom jednorázového poplatku, ktorý štát vyberá za ekologicky problematické využívanie životného prostredia sú odvody za trvalé odobratie poľnohospodárskej pôdy v prospech poľnohospodárskej výroby. Príkladom priebežného poplatku sú potom odvody za dočasné odňatie pôdy platené každoročne po celú dobu odberu.

Pokuty

Patria medzi sankčné opatrenia, ktoré sa používajú v taxatívne vymedzených prípadoch a vo vopred známej výške väčšinou stanovenej v určitom rozpätí za porušenie zákonom daných predpisov. Nedostatkom tohto nástroja je, že výška pokút je v mnohých prípadoch pre porušovateľa prijateľnejšia ako platba za použitie určitej služby.

Ekologické dane

Tieto dane predstavujú osobitnú formu spotrebnej dane, t.j. dane, ktorou štát zaťažuje určité druhy výrobkov nad rámec bežného zdanenia z osobitných dôvodov týkajúcich sa hlavne obmedzenia spotreby daného tovaru. Výsledkom takéhoto zdaňovania je vyššia cena výrobku a v dôsledku toho nižšia konkurencieschopnosť na trhu. Vyššia cena výrobkov takto zaťažených by mala spôsobiť zníženie ich spotreby, prípadne ich nahradenie výrobkami lacnejšími, ktoré nie sú vďaka ekologicky priaz-

nivej výrobe takouto daňou zaťažené. Ekologickými daňami by preto mali byť postihované výrobky, ktoré poškodzujú životné prostredie vo fáze výroby, spotreby alebo likvidácie.

V praxi je použitie týchto daní pomerne problematické a skúsenosti ukazujú, že ich používanie nevedie k očakávaným výsledkom. Dôvodmi toho sú napr. :

- Obmedzenie spotreby výrobkov zaťažených touto daňou nemusí nastať vôbec alebo len v obmedzenej miere hlavne pri výrobkoch, pri ktorých obmedzenie spotreby nie je možné alebo je obmedzená ich substitúcia.
- Substitučné výrobky nemajú vždy rovnakú alebo vyššiu úžitkovú hodnotu. Spotrebiteľ potom platí vyššiu cenu za výrobok s lepšími úžitkovými vlastnosťami aj za cenu poškodzovania životného prostredia.
- Určitá vrstva spotrebiteľov tieto výrobky kupuje stále z dôvodu, že cena pre nich nie je dôležitá prípadne ňou chcú ukázať, že na to majú. Zaplatením vyššej ceny majú takýto spotrebiteľia pocit, že si za znehodnotenie životného prostredia zaplatili a nikto im nemôže nič vyčítať.
- Náklady na výrobu ekologicky čistých výrobkov môžu byť vyššie ako náklady na výrobu výrobkov zaťažovaných ekologickou daňou.
- Najčastejším dôvodom zlyhania tohto nástroja je, že ekologicky škodlivé výrobky sa už vyrábajú a ich výrobcovia sa ich preto logicky pokúšajú nejakým spôsobom predať.

Clá

Tento nástroj sa používa na obmedzovanie dovozu ekologicky škodlivých tovarov prípadne odpadov, alebo obmedzovanie vývozu najmä domáceho nerastného bohatstva. Ich používanie v praxi je veľmi obmedzené ak nie úplne nemožné. Problém predstavujú najmä medzinárodné dohody v rámci hospodárskej spolupráce medzi jednotlivými krajinami.

Granty, dotácie, subvencie

Tieto nástroje predstavujú účelne vynakladané finančné príspevky udeľované z rôznych zdrojov štátnej správy na podporu ekologického správania výrobcov.

Granty sú orientované predovšetkým na vedecko-výskumné a výchovné ekologické činnosti.

Dotácie a subvencie sú určené na materiálne pokrytie konkrétnych ekologických riešení. Možno ich získať na činnosti, služby a výrobky opakovane, t.j. na zabezpečenie priebežnej ekologicky prospešnej činnosti, alebo jednorázovo na zabezpečenie jednotlivých ekologických akcií.

Úverová politika

Použitie úverových nástrojov na rozdiel od dotácií väčšinou zvyšuje ekonomický záujem prijímateľa prostriedkov na efektívnosti takto financovaných akcií. V podmienkach ekonomickej reformy sa používajú tieto ekologické stratégie:

- zvýhodnené úvery a pôžičky
- úhrada úrokových nákladov
- poskytovanie záruk na úver

Pri zvýhodnených úveroch a pôžičkách poskytuje peňažný ústav úverové prostriedky s nižšou úrokovou sadzbou, dlhšou dobou splatnosti, prípadne vyšším rizikom alebo bez obvyklého ručenia. Takéto úvery a pôžičky sú poskytované hlavne zo štátnych zdrojov. Pri komerčne orientovaných peňažných ústavoch problémom poskytovania takýchto úverov a pôžičiek ostáva motivácia týchto inštitúcií. Preto sú poskytované najmä bankami, ktoré si môžu dovoliť čiastočnú ekonomickú stratu na úkor získania spoločenského image.

Pri používaní nástroja úhrady úrokových nákladov štát alebo iný zdroj platí za užívateľa úveru úroky. Jeho používanie je obmedzené veľkosťou zdrojov.

Záruky na úver predstavujú nástroj pri uplatňovaní ktorého štát poskytuje vybranému výrobcovi ručenie. Výhodou tohto nástroja pre štát je, že nemusí dôjsť k nútenému plneniu vyplývajúceho z povinnosti ručiteľa.

Daňová politika

Daňové zľavy umožňujú zvýhodniť tú skupinu daňových poplatníkov, ktorí prevádzkujú ekologicky priaznivú činnosť trvalo alebo dočasne. Na strane daňových poplatníkov je dopyt po uplatňovaní tohto nástroja veľký a to nielen z ekologických dôvodov. Na druhej strane však ochota štátu takéto úľavy poskytovať je obmedzená, pretože predstavujú zníženie príjmu štátneho rozpočtu alebo musí byť táto čiastka kompenzovaná vyšším výnosom z iných daní.

Colná politika

V ekologickej stratégii štátu sa používajú nástroje ako dovozné a vývozné povolenia a colné zľavy na výrobky s výbornými ekologickými parametrami a výrobky určené pre ekologicky čisté technológie. Dovozné a vývozné povolenia majú skôr administratívny ako ekonomický charakter. Pomocou nich môže štát obmedzovať tovary u ktorých je to ekologicky žiadúce alebo obmedzovať dovoz ekologicky škodlivých výrobkov. Problémom pri ich uplatňovaní je viazanosť štátu medzinárodnými dohodami.

Právna úprava ekonomických nástrojov o životné prostredie

Ekonomické nástroje starostlivosti o životné prostredie vymedzuje zákon č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí v znení neskorších predpisov v § 31.

Právna úprava sa vzťahuje na nasledovné druhy ekonomických nástrojov na životné prostredie:

- dane
- poplatky
- odplaty
- odvody
- úhrady

Dane

K základným právnym predpisom upravujúcim sústavu daní v SR patrí zákon č. 222/1992 Zb. o dani z pridanej hodnoty v znení neskorších predpisov, zákony regulujúce spotrebné dane, zákon č. 286/1992 Zb. o daniach z príjmov v znení neskorších predpisov, zákon č. 87/1994 Z.z. o cestnej dani, zákon č. 317/1992 Zb. o dani z nehnuteľností v znení neskorších predpisov, zákon SNR č. 318/1992 Zb. o dani z dedičstva, o dani z darovania a dani z prevodu a prechodu nehnuteľností zmenený a doplnený zákonom č. 87/1993 Z.z.

Poplatky

Základné ekonomické nástroje ochrany životného prostredia v SR sú poplatky za znečisťovanie ovzdušia a poplatky za uloženie odpadov. Tie sú uložené nasledovne:

Zákon č. 311/1992 Zb. o poplatkoch za znečisťovanie ovzdušia upravuje súčasný spôsob výpočtu a platenia poplatku, ako aj mechanizmus oznamovania údajov.

Zákon č. 309/1992 Zb. o poplatkoch o uloženie odpadov upravuje sadzby základných poplatkov za uloženie odpadu.

Odplaty

K ekonomickým nástrojom vo vodnom hospodárstve, ktoré súvisia s odberom, vypúšťaním vôd a zásobovaním obyvateľstva vodou patria:

- odplaty za odbery vody z vodných tokov
- odplaty za odbery podzemnej vody
- odplaty za vypúšťanie odpadových vôd do povrchových vôd

- prirážka k zákonnej odplate za vypúšťanie odpadových vôd

Právne tieto odplaty upravuje nariadenie vlády ČSSR č.35/1979 Zb. o odplatách vo vodnom hospodárstve v znení neskorších predpisov. Tento zákon nerieši spoplatnenie užívania vôd v plnom rozsahu nakoľko bol uplatňovaný v podmienkach centrálne riadeného hospodárstva.

Odvody

Odvody za odňatie poľnohospodárskej pôdy z poľnohospodárskeho pôdneho fondu sa platia za trvalé i dočasné odňatie pôdy. Ich sadzby upravuje sadzobník, ktorý je prílohou nariadenia vlády SR č. 19/1993 Z.z. o základných sadzbách odvodov za odňatie poľnohospodárskej pôdy z poľnohospodárskeho pôdneho fondu v znení nariadenia vlády SR č. 278/1994 Z.z.

Odvody za vyňatie lesných pozemkov z lesného pozemného fondu upravuje nariadenia vlády SR č. 1/1994 Z.z. o sadzbách odvodov za vyňatie lesných pozemkov z lesného pôdneho fondu.

Úhrady

Úhrady za dobývací priestor a vydobyté nerasty sú upravené nariadením vlády SR č. 155/1994 Z.z. o úhrade za dobývací priestor a vydobyté nerasty vydanom na základe zákona č. 44/1998 Zb. o ochrane a využití nerastného bohatstva v znení zákona SNR č. 498/1991 Zb.

1.3 Dobrovoľné prístupy k ochrane životného prostredia

Zaradujú sa sem aktivity podnikov s cieľom integrovať environmentálne vedomie a zodpovednosť do rozhodovacích procesov riadiacich orgánov. Môžu to byť dohody inštitúcií zodpovedných za kvalitu životného prostredia s podnikmi, alebo zmena celkového riadiaceho systému organizácie.

1.3.1 Východiská pri tvorbe stratégie ochrany životného prostredia podniku

Jednou z dôležitých podmienok pri tvorbe stratégie ochrany životného prostredia v podniku je analýza jeho silných a slabých stránok. Na to sa využíva najmä SOFT analýza.

Táto analýza predstavuje účinný prostriedok analýzy skutočného stavu, ktorá je základom strategického rozvoja a koncepcie opatrení v podnikovom manažmente životného prostredia. Skúma nielen súčasné silné a slabé stránky, ale i budúce príležitosti a taktiež aj hrozby a riziká.

Východiskom je tradičná podniková analýza, ktorej úlohou je predstaviť stav podniku čo najobjektívnejšie. Analýza silných a slabých stránok týkajúcich sa podnikovej ochrany životného prostredia by mala byť rozsiahla a všestranná.

V akej miere sa jednotlivé znaky z hľadiska životného prostredia javia ako silné alebo slabé stránky závisí od objasnenia nasledovných otázok:

- Vyhlasujú sa, alebo chýbajú podklady o značnom poškodení životného prostredia?
- Ktoré faktory, prípadne potenciály determinujú úspech podniku pri ochrane životného prostredia?
- Ktoré opatrenia už boli implementované a ukazujú ako účinné?
- Je príslušný podnik relatívne lepší alebo horší v ochrane životného prostredia než najsilnejší konkurenti?

Najdôležitejšia otázka analýzy znie: „Ktoré budúce príležitosti a hrozby, prípadne riziká, vyplývajú pre podnik z možného rozvoja v rozhodujúcich oblastiach životného prostredia, pokiaľ sa nezmenia jeho doterajšie, vopred naplánované stratégie a súhrn opatrení do týchto oblastí.“²

SOFT analýza musí objasniť ako sa majú podniky správať vzhľadom na silné a slabé stránky v ochrane životného prostredia oproti budúcim príležitostiam a rizikám. Pri tom je dôležité myslieť na to, že to čo dnes znamená v danej oblasti špičkový výkon, už zajtra nebude stačiť, čo je spôsobené zmenami rôzneho charakteru.

SOFT analýza nepriamo poukazuje na ekologicky zameranú stratégiu a na opatrenia v ochrane životného prostredia, ako napr. stratégia recyklácie, opatrenia vzdelávania v danej oblasti apod.

Kroky SOFT analýzy

Najskôr sa musia konkretizovať ciele podniku v oblasti životného prostredia a odhaliť možnosti manažmentu v danej oblasti. Vrcholový manažment musí hlavnú pozornosť venovať zmierneniu konfliktu medzi ekonomickou racionalitou a ekologickými cieľmi.

Na realizáciu trhových príležitostí a získaniu konkurenčných výhod je potrebné správne formulovať ciele. Tie môžu byť:

- Podľa vývoja dopytu v najvhodnejšom čase vyvíjať a inovovať ekologicky vhodné výrobky
- Minimalizovať riziká z neželaných výrobkov a náklady zaťaženia životného prostredia pri maximalizácii výroby
- Podpora image výrobkov a firmy prostredníctvom priaznivých dopadov na životné prostredie
- Zvýšenie motivácie pracovníkov a účinkov akvizície

² Groth U., Kammel A. SOFT analyse, Fortschrittliche Betriebsführung und Industrial Engineering 41, 1992

Podnik by mal uprednostňovať opatrenia založené na princípe prevencie na miesto následných kompenzačných opatrení.

1.3.2 Environmentálne systémy riadenia podniku

Metóda riadenia podniku environmentálnym spôsobom je jednou z dobrovoľných aktivít podnikov v oblasti ochrany životného prostredia. Aj keď implementovanie takéhoto systému do celkového riadiaceho systému podniku je finančne náročná záležitosť, skúsenosti podnikov, ktoré ho používajú jednoznačne potvrdzujú jeho prednosti. Stále väčší počet firiem zisťuje, že ich zákazníci chcú vedieť, ich produkty, výrobné postupy, ako aj celková politika a správanie sa firmy berú do úvahy environmentálne dôsledky. Firmy, ktoré takýto prístup uplatnili postupne získavajú v silnej konkurencii komparatívne výhody.

Zavedenie systému EMS sa dá analogicky prirovnať k zavedeniu systému riadenia kvality podľa noriem ISO 9000. Oba tieto systémy v mnohých smeroch na seba nadväzujú, prípadne sa dopĺňajú, vzájomne podporujú. Tvorba tohoto systému je upravená formou samostatných noriem ISO 14000.

Tieto normy sa zameriavajú na nasledovné základné okruhy:

- systém riadenia z hľadiska životného prostredia zahrňujúci vypracovanie dokumentácie o zásadách systému riadenia vo všeobecnej i špecifickej forme.
- spôsoby označovania postupov pre výrobnú činnosť, zásad programov certifikácie, skúšobných a overovacích metód, pojmov, definícií atď. z hľadiska životného prostredia
- hodnotenie správania sa organizácie z hľadiska environmentálnych požiadaviek
- hodnotenie výrobkov v celom ich výrobnom cykle na všetky aspekty životného prostredia
- audit z hľadiska environmentálnych požiadaviek vyplývajúcich z týchto noriem

Model systému je uvedený v prílohe č. 2.

Požiadavky systému EMS

Všetky činnosti, produkty a služby organizácie sú v interakcii so životným prostredím a majú naň určitý vplyv. Jednotlivé zložky systému EMS musia preto byť neoddeliteľne prepojené s väčšinou, ak nie so všetkými zložkami celkového systému riadenia organizácie.

Existujúce zložky celkového systému môžu byť spoločné napr. pre operatívne riadenie, riadenie ochrany zdravia a bezpečnosti pri práci, riadenie kvality a riadenia životného prostredia.

System EMS musí byť vypracovaný tak, aby organizácií umožnil maximalizovať jeho priaznivé účinky a minimalizovať jeho nepriaznivé účinky. V prípade nepriaznivých účinkov je potrebné klásť dôraz na prevenciu než na jej dodatočné odstraňovanie následkov.

Postupné kroky pri budovaní EMS

1. Preskúmanie - preaudit
2. Závazok vedenia - prehlásenie vedenia firmy
3. Určenie vplyvov:
 - definovanie vplyvov
 - vypracovanie registra
 - vypracovanie pasportu
4. Stanoviť environmentálnu politiku:
 - dodržiavanie legislatívy
 - uplatňovanie princípov čistej produkcie
 - minimalizácia vplyvov na životné prostredie
 - redukcia zdrojov, podpora recyklácie výrobkov
 - odborne vzdelávať zamestnancov
 - informovanie verejnosti.
5. Stanovenie dlhodobých a krátkodobých environmentálnych cieľov firmy
6. Stanovenie programov
7. Vypracovanie príručky EMS
8. Stanovenie postupov pre všetky postupy:
 - prehodnotenie cieľov,
 - plánované činnosti,
 - uplatňovanie
9. Komunikácia:
 - externá
 - interná
10. Záznamy EMS – dokumentované:
 - politiky
 - postupy na identifikáciu vplyvov
 - identifikácia funkcií s významným vplyvom na životné prostredie
 - postupy na riadenie výroby (PI, pracovné postupy, BP)
 - monitorovanie (meranie výdychov, zloženie odpadov, vôd)

Preskúmanie

Zavedenie EMS – ochrany životného prostredia do celkového systému riadenia firmy je dôležitý krok. Na oboznámenie so stavom v akom sa v súčasnosti podnik nachádza v oblasti ochrany životného prostredia sa uskutočňuje úvodné preskúmanie súčasného stavu tzv. preaudit.

Preskúmanie má obsahovať štyri kľúčové oblasti:

- a) požiadavky legislatívy a iných predpisov
- b) identifikácia významných environmentálnych vplyvov
- c) preskúšanie všetkých existujúcich obvyklých postupov a postupov environmentálneho manažérstva
- d) zhodnotenie spätnej väzby z vyšetrovania prechádzajúcich nehôd

Je potrebné pozornosť zamerať na bežné a mimoriadne prevádzkové činnosti v organizácii a tiež na potenciálne havarijné podmienky.

Vyhlásenie

Vedene firmy musí uskutočniť vyhlásenie vzhľadom na to, že norma ISO 14001 nie je záväzná. Záväznou sa stáva až vtedy, keď sa vydá prehlásenie vedenia o akceptovaní uvedenej normy.

Určenie vplyvov

Firma, ktorá sa zaviazala budovať systém EMS v zmysle normy 14001, musí spracovať register vplyvov (áspektov) na životné prostredie formou vnútroorganizačnej normy, aby bola záväzná pre všetkých pracovníkov. Účelom vydania tejto vnútro podnikovej organizačnej normy je stanovenie postupu pre vypracovanie a vyhodnotenie registra vplyvov na životné prostredie, vyvolaných výrobnou činnosťou firmy v súčasnom, minulom a budúcom období.

Stanovenie environmentálnej politiky

Je tvorená vrcholovým vedením firmy, predstavuje celkové smerovanie podniku jeho zámery a filozofiu. Musia sa stanoviť zámery a princípy celkového environmentálneho správania sa. Je to všeobecný dokument, ktorý poskytuje rámec pre stanovenie a preverovanie environmentálnych cieľov a zámerov. Je hnacou silou pre zavedenia a zlepšovanie systému EMS tak, aby organizácia mohla udržiavať a potenciálne zlepšovať svoje environmentálne správanie. Musí dorážať odhodlanie vrcholového manažmentu, dodržiavať platné zákony a sústavné zlepšovanie. Musí byť dostatočne jasná, aby je porozumeli vnútorné aj vonkajšie záujmové skupiny a pravidelne preskúmaná a upravovaná tak aby odrážala meniace sa podmienky.

Stanovenie dlhodobých a krátkodobých environmentálnych cieľov firmy

Dlhodobý cieľ je celkový úmysel vychádzajúci z environmentálnej politiky. Predstavujú všeobecné ciele vyplývajúce z environmentálnej politiky a vyhodnotenia účinkov na životné prostredie, ktoré stanovujú záväzok neustáleho zlepšovania environmentálneho chovania, nie však nevyhnutne vo všetkých oblastiach činnosti alebo po celý čas. Sú stanovené na obdobie 5 rokov.

Zásady stanovovania dlhodobých cieľov:

- sú v súlade s koncepciou environmentálnej politiky
- vychádzajú z vyhodnotenia účinkov na životné prostredie tak, aby sa ich plnením znížili riziká i zákonná zodpovednosť
- sú stanovované v zhode s platnými zákonmi a právnymi predpismi, zohľadňujú prípadné sprísnenie legislatívy
- obsahujú záväzok neustáleho zlepšovania environmentálneho chovania
- musia zohľadňovať príslušné technologické možnosti, právne finančné prevádzkovo-technické a obchodné požiadavky, ako stanoviská ostatných zainteresovaných strán
- zhodnotenie aktuálnosti dlhodobého cieľa a jeho prípadná zmena sa vykonáva v 5-ročnom intervale, spolu s hodnotením krátkodobých cieľov

Krátkodobé ciele sú podrobné kvantifikovateľné a dosiahnuteľné úlohy vyplývajúce z dlhodobých cieľov stanovené na 3 roky. Predstavujú podrobné požiadavky správania aplikovateľné na organizáciu alebo jej časti. Obsahujú už úlohy, zodpovednosti, termíny a zdroje na realizáciu.

Zásady stanovovania krátkodobých cieľov:

- musia byť v súlade s koncepciou environmentálnej politiky
- musia vychádzať zo stanovených dlhodobých cieľov
- musia byť kvantifikovateľné a dosiahnuteľné
- musia špecifikovať konkrétny spôsob akým sa dosiahne splnenie dlhodobého cieľa
- musia špecifikovať konkrétnu hodnotu alebo stupeň zlepšenia

Environmentálne programy

Plnenie environmentálneho programu je základným kľúčom k dosahovaniu súladu s ekologickou koncepciou organizácie. Program musí obsahovať opatrenia zaoberajúce sa ekologickými dôsledkami minulých činností organizácie. Programy súvisiace s vývojom nových výrobkov alebo služieb sa musia zaoberať ekologickými účinkami vznikajúcimi vo všetkých štádiách životného cyklu, aby sa zabezpečilo, že všetky ekologické dopady budú minimalizované a že príležitosti prosperieť životnému prostrediu budú realizované efektívnym plánovaním. Musia pokrývať všetky štádiá

vývoja od štádií uskutočniteľnosti cez návrh, konštrukciu, zavedenie, prevádzku až po prípadné odstavenie. Programy musia byť konkrétne to znamená, že musia vychádzať z krátkodobého cieľa úseku, ktorý stanovuje konkrétne merateľné environmentálne zlepšenie. Program musí mať konkrétne kroky riešenia zodpovednú osobu, termín splnenia a vlastné zhodnotenie. Stanovujú sa s časovým horizontom na jeden rok.

Pre lepšiu orientáciu je v prílohe č. 1 uvedená hierarchia uvedených pojmov.

Príručka EMS

Norma 14001 konkrétne nepožaduje spracovanie príručky. Jej spracovanie však počas budovania systému EMS slúži ako manuál pre funkčnosť tohoto systému. Je v nej potrebné presne definovať jednotlivé prvky normy.

Musí obsahovať organizačnú štruktúru riadenia firmy s konkrétnym stanovením zodpovedného pracovníka tzv. zmocnenca EMS, ktorý je zodpovedný za riadenie, monitorovanie, auditovanie a spracovanie správy o funkčnosti systému.

Veľmi dôležité je zostavenie matice zodpovednosti za jednotlivé prvky normy ISO 14001 s konkrétnym určením zodpovednosti a spolupráce.

Ďalej obsahuje školenie o systéme riadenia životného prostredia, definuje internú a externú komunikáciu v oblasti EMS riadenie komunikácie súvisiacej so systémom auditovania systému a spôsob vystavovania nezhody nápravného a preventívneho opatrenia a zoznam organizačných noriem súvisiacich s EMS.

Postupy na zabezpečovanie funkčnosti systému

Pre úspešné fungovanie systému je dôležité zabezpečiť požiadavku neustáleho zlepšovania. Je to vlastne celkové zlepšovanie environmentálneho správania v súlade s environmentálnou politikou. V rámci vyhlásenej politiky by sa malo kontrolovať dosahovanie cieľov, ktoré boli stanovené. Nemusí však prebiehať vo všetkých oblastiach súčasne. Je akceptovateľné aj zhoršenie do tej doby pokiaľ si to organizácia stanoví ako cieľ. Interpretácia ustavičného zlepšovania je jadro celého systému zlepšovania v životnom prostredí. Definujú sa oblasti činnosti firmy a stanovia sa oblasti dlhodobých a krátkodobých environmentálnych cieľov a programy. Minimálne jeden cieľ na danú činnosť musí byť zameraný na zlepšenie. Na každý významný cieľ sa stanoví dlhodobý environmentálny cieľ, krátkodobý environmentálny cieľ a rozpracuje sa až do programov a následne sa konkretizuje až do osobných cieľov jednotlivých pracovníkov. Grafický prehľad je uvedený v prílohe č. 3.

Komunikácia

Vo vzťahu vyplývajúceho z normy ISO 14001 k vlastným environmentálnym vplyvom a k samotnému environmentálnemu manažmentu organizácia musí vytvoriť a udržiavať postupy, ktoré sú v súlade k dosiahnutiu zhody s environmentálnou politikou organizácie. Na to, aby bola zabezpečená spätná väzba, ktorá vedie

k overovaniu funkčnosti systému je veľmi dôležitá komunikácia. Organizácia si sama stanovuje a dodržiava postupy pre komunikáciu sťahujúcu sa na aspekty životného prostredia a systému EMS.

Rozlišujú sa dva druhy komunikácie:

- interná komunikácia – medzi rôznymi útvarmi a funkciami organizácie
- externá komunikácia – prijímanie, dokumentovanie a odozvy na zásadné podnety od externých zainteresovaných strán

Oba druhy komunikácie sú hlavným faktorom budovania a overovania funkčnosti systému riadenia životného prostredia.

Manažmentom zabezpečovaný spôsob komunikácie vedie k zabezpečeniu informovanosti pracovníkov na všetkých úrovniach riadenia podniku.

Popri interných informačných potrebách sa podniková jednotka musí etablovať postupom v externej komunikácii s príslušnými zainteresovanými stranami, ktoré sa týkajú vplyvu činnosti firmy na životné prostredie. Pri príprave a spracovávaní podkladov, ktoré majú rozhodujúci vplyv na vypracovanie registra významných vplyvov na životné prostredie v celom životnom cykle a vo všetkých aspektoch životného prostredia je veľmi dôležitá vzájomná komunikácia zhora nadol a zdola nahor. Musí byť zdokumentovaný materiál identifikácia kľúčových funkcií s významným vplyvom na životné prostredie. Uvedení pracovníci, ktorí svojou činnosťou môžu negatívne ovplyvniť životné prostredie musia o svojej činnosti vedieť a byť náležito vyškolení v dôsledkoch ich činnosti a v prípade negatívneho ovplyvnenia životného prostredia vedieť v zmysle havarijných plánov zjednať okamžité nápravné opatrenie.

Na to, aby daná činnosť bola relevantná musí byť spôsob komunikácie dokumentovaný na podmienky danej organizácie.

Previazanosť jednotlivých krokov komunikácie na funkčnosť EMS je nasledovný:

- Oboznámenie sa s požiadavkami normy ISO 14001 na vytvorenie a udržiavanie postupov pre internú a externú komunikáciu
- Popis činnosti komunikácie zhora nadol a zdola nahor pri budovaní a zdokonaľovaní EMS
- Spôsob uplatňovania komunikácie so zainteresovanými stranami o životnom prostredí v organizácii
- Školenie pracovníkov ako spôsob komunikácie pri spracovávaní záznamov EMS a tréningu v komunikácii
- Vytvorenie a vyhodnocovanie schránok nápadov
- Zabudovanie a pripojenie telefonickej zelenej linky ako spôsob internej a externej komunikácie o stave životného prostredia
- Sledovanie a vyhodnocovanie nákladov na EMS a prehodnocovanie vrcholovým vedením ako spôsob prehodnotenie environmentálne – ekonomických aspektov systému

Vybudovanie systému EMS v organizácií s následnou certifikáciou je proces, ktorý si vyžaduje zapojenie každého pracovníka firmy od vrcholového manažmentu až po koncového pracovníka v danej činnosti.

Environmentálny manažérsky systém sa stáva súčasťou celkového systému riadenia firmy integrujúceho environmentálny prístup vo všetkých úrovniach ako aj do povedomia zamestnancov a širokej verejnosti. Preto je nevyhnutné uplatňovať komunikáciu na všetkých úrovniach riadenia firmy, ako neoddeliteľnú súčasť uplatňovania EMS v celom rozsahu svojej činnosti a v celom životnom cykle svojich výrobkov.

Záznamy EMS

Organizácia musí vytvoriť a udržiavať postupy na identifikáciu, udržiavanie a usporiadanie environmentálnych záznamov. Tieto záznamy musia byť prehľadné identifikovateľné a naväzujúce na vyžadované činnosti, výrobky alebo služby. Musia byť uchovávané takým spôsobom, aby sa dali ľahko vyhľadať, boli chránené pred poškodením alebo stratou. Organizácia si sama stanoví dobu ich uchovávania.

Environmentálne záznamy môžu obsahovať:

- informácie o platných environmentálnych zákonoch alebo iných požiadavkách
- záznamy o sťažnostiach
- záznamy o školení pracovníkov
- informácia o výrobkoch a procesoch
- záznamy o technických kontrolách a údržbe
- informácie o zmluvných partneroch a dodávateľoch
- výsledky auditov
- správy o nehodách ...

Dokumentácia

Pre úspešné fungovanie systému je nutné dokumentovať záznamy EMS v zmysle normy ISO 14001. Informácie sa musia udržiavať v písomnej alebo elektronickej forme. Dostatočne podrobná dokumentácia musí popisovať hlavné prvky systému EMS a ich vzájomné pôsobenie a má poskytnúť pokyny, kde získať viac podobných informácií o prevádzke špecifických častí systému. Môže byť začlenená s dokumentáciou iných systémov, ktoré sú zavedené organizáciou.

Dokumentácia by mala obsahovať:

- informácie o procesoch
- organizačné schémy
- vnútorné normy a prevádzkové postupy
- miestne havarijné plány

- vyhlásenia vedenia
- identifikáciu kľúčových funkcií, činností s významným vplyvom na životné prostredie

Organizácia musí vytvoriť a udržiavať postupy na vykonávanie riadenia dokumentov tak, že:

- sú prístupné pre všetky zúčastnené strany
- ich primeranosť je pravidelne preskúmaná a podľa potreby prepracovaná a schválená oprávnenými pracovníkmi
- aktuálne verzie dôležitých dokumentov sú dostupné na všetkých miestach, kde sa vykonávajú činnosti nevyhnutné pre efektívny chod systému
- zastaralé dokumenty je potrebné odstrániť zo všetkých miest, kde sa používajú, aby nemohli byť opätovne použité, čo by viedlo k dezinformácii a z toho vyplývajúcim nezhodám

Dokumentácia musí byť prehľadná, označená dátumom aj s dátumami revízie ľahko identifikovateľná, udržiavaná riadnym spôsobom, zachovávaná na určitý čas.

Audity EMS

Audity môžu byť interné teda vykonávané personálom organizácie alebo externé vykonávané osobami mimo organizácie ale v oboch prípadoch je nutné zabezpečiť aby osoby vykonávajúce audit mali potrebné vedomosti a svoju úlohu vykonávali objektívne, nestranne a efektívne.

Prvotnou funkciou auditov je stanoviť rozsah zhody a nezhody funkčnosti systému a zhodnotiť efektívnosť predchádzajúcich nápravných opatrení. Taktiež môže audit priniesť návrhy nápravných opatrení na prekonanie problémov alebo môže jednoducho zaznamenať polohu problémov a vyžadovať od manažmentu auditovanej funkcie, aby vypracoval a zaviedol náležité riešenie a opatrenia na ich odstránenie.

V každej organizácii by všetky časti mali byť podrobené auditu aspoň raz za tri roky. Organizácie alebo tie ich časti, ktoré majú výrazný potenciál spôsobiť ekologickú škodu by mali byť podrobené auditu aspoň raz ročne.

Register noriem v ochrane životného prostredia.

Organizácia, ktorá zavádza systém EMS je povinná v zmysle normy ISO 14001 viesť register legislatívy v oblasti životného prostredia pre nasledovné oblasti:

- životné prostredie všeobecné
- ochrana prírody
- ochrana kvality a množstva vôd

- ochrana ovzdušia
- odpadové hospodárstvo
- územné plánovanie a stavebný poriadok
- geologický výskum a prieskum
- medzinárodné dohovory

www.euroekonom.sk